

Simonas NIKARTAS

Teisės instituto Kriminologinių tyrimų
skyriaus jaunesnysis mokslo darbuotojas
Gedimino pr. 39/Ankštoji g. 1, LT-01109
Vilnius
Tel. (8 5) 210 16 55
El. p. *simonas@teise.org*

Dr. Gintautas SAKALAUSKAS

Teisės instituto Kriminologinių
tyrimų skyriaus vyresnysis mokslo
darbuotojas
Tel. (8 5) 210 16 65
El. p. *gintautas@teise.org*

Sonata MALIŠAUSKAITĖ-SIMANAITIENĖ

Teisės instituto Kriminologinių tyrimų
skyriaus jaunesnioji mokslo darbuotoja
Tel. (8 5) 210 16 76
El. p. *sonata@teise.org*

ĮKALINIMO ĮSTAIGŲ PRIVATIZAVIMAS: UŽSIENIO ŠALIŲ PATIRTIS IR PERSPEKTYVOS LIETUVOJE¹

Straipsnyje analizuojama įkalinimo įstaigų privatizavimo praktika užsienio valstybėse, vertinama tokios praktikos nauda ir trūkumai, aptariamos jos taikymo Lietuvoje galimybės ir perspektyvos. Pirmajame šio straipsnio skyriuje apžvelgiama bendra įkalinimo įstaigų privatizavimo praktika užsienio valstybėse, supažindinama su privatizavimo formomis. Antrajame skyriuje analizuojama daug diskusijų ir prieštaringų vertinimų sukėlusio visiško kalėjimų privatizavimo forma, labiausiai paplitusi Jungtinėse Amerikos Valstijose ir Didžiojoje Britanijoje. Aptariamas Vokietijoje itin pabrėžiamas visiško įkalinimo įstaigų privatizavimo (ne)konstitucingumo aspektas. Remiantis užsienio autorių moksline literatūra, vertinamas įkalinimo įstaigų privatizavimo tikslų įgyvendinimas šiose valstybėse. Paskutiniame skyriuje, remiantis šiame darbe atlikta užsienio valstybių praktikos analize, siekiama įvertinti privačių įkalinimo įstaigų formavimo Lietuvoje tikslingumą bei galimybes.

¹ Straipsnis parengtas 2007 m. vasario 5 d. LR teisingumo ministerijai pateiktos informacijos, kurią surinko šio straipsnio autoriai, pagrindu. Pastebėjus, kokia yra aktuali tema ir jos teisinė problematika, vėliau buvo renkama papildoma informacija bei literatūra, apibendrintai pateikiama šiame straipsnyje.

ĮVADAS

Įkalinimo įstaigų privatizavimą (ar jo plėtrą) galima laikyti bendro kai kurių valstybės socialinių užduočių įgyvendinimo privatizavimo (perdavimo privatiems asmenims ar organizacijoms sutarčių pagrindu) dalimi. Vienose valstybėse šie mastai mažesni, kitose – didesni, taip pat skiriasi tiek bendra, tiek įkalinimo įstaigų privatizavimo tradicija. Apie privačių kalėjimų atsiradimo galimybę prabilta ir Lietuvoje.² Apie tai galima išgirsti įvairių nuomonių, visgi pastebėtina, jog daugumai jų trūksta gilesnės analizės bei tvirtos argumentacijos. Neretai įkalinimo įstaigų privatizavimu arba kardinaliai abejojama ir tam priešinamasi, nepastebint netgi ir šiuo metu įkalinimo sistemoje esančių (nors ir menkų) privačių iniciatyvų apraiškų. Arba ši mintis nepagrįstai (ar turint interesų) propaguojama, teigiant, jog privačios įkalinimo įstaigos be jokių abejonių padėtų išspręsti daugelį keblumų ir būtų kur kas efektyvesnės už valstybines.³ Mokslinės diskusijos požiūriu, keliant šį klausimą, svarbu ne tik gerai iširti užsienio šalių patirtį (o tai neretai daroma paviršutiniškai – dažniausiai žinant tik faktą, jog kai kuriose šalyse egzistuoja privatus kalėjimai), atlikti įstatyminę ir pirmiausiai konstitucinę tokių galimybių analizę, ieškoti analogų kitose privatizavimo srityse, skaičiuoti lėšas, išlaidas, nustatyti poreikius bei išsikelti įkalinimo sistemos privatizavimo tikslus, bet ir gerai įsigilinti į konkrečios šalies (Lietuvos) bei regiono (Europos) kultūrinę, ekonominę, vadybinę, socialinę ir teisinę tradiciją. Kaip joje atrodytų privatizuoti kalėjimai?

² Daugiausiai – žiniasklaidoje: Privatus kalėjimai: problemos sprendimo būdas ar sapnas? // Šiaulių kraštas, 2002 06 08; Ar įmanoma Lietuvoje įsteigti privatų kalėjimą? // Laisvoji Europa, <www.skrynia.lt>, 2003 03 14; Ar reikia Lietuvai privačių kalėjimų? // Kryžkelė, 2003, Nr. 2 (13); *Kairelytė E.* Nuteistieji gali pradėti krauti lagaminus // <www.bernardinai.lt>, 2007 05 09; *Janišius G.* Privatus Lukiškių kalėjimas // ELTA, 2007 07 20; Privatus kalėjimo idėja nesvarsto // <www.lrt.lt>, 2007 07 23; *Vaitkus A.* Latviai verslininkams perleidžia kalėjimų sistemą // <www.delfi.lt>, 2008 04 22. *Sakalauskas J.* Privatus kalėjimai Lietuvoje – būtinybė ar prabanga? // Teisės žinios, 2005, Nr. 5; *Sakalauskas J.* Įkalinimo įstaigų Lietuvoje patirtis ir perspektyvos / Žalos atlyginimo link. Sudarytoja *Angelė Suchovienė*. Vilnius, 2007, p. 63–65; plačiausiai kalėjimų privatizavimo JAV praktika lietuvių kalba apžvelgiama *Obrazcovas V., Savas E. S., Jančiauskas E. E.* Valstybės ir savivaldybių turto valdymas ir privatizavimas: patirtis ir praktika. 2 knyga. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004, p. 48–96.

³ Pavyzdžiui: Privatus kalėjimai Lietuvoje. Ateitis ar vizija? / Žalos atlyginimo link. Sudarytoja *Angelė Suchovienė*. Vilnius, 2007, p. 62. Pažymėtina, jog šio vieno puslapio straipsnio „autorius“, simpatizuojantis kalėjimų privatizavimui, yra tiesiog UAB „Ekskomisarų biuras“.

ĮKALINIMO ĮSTAIGŲ PRIVATIZAVIMAS, JO FORMOS IR PRAKTIKA UŽSIENIO VALSTYBĖSE

Įkalinimo įstaigų⁴ privatizavimo praktika užsienio valstybėse yra labai nevienoda. Ją lemia konstitucinės ir įstatyminės nuostatos, teisinė sistema, istorinės aplinkybės, ekonominės sąlygos, vyraujanti baudimo kultūra, kalinių skaičius, valstybės ir privataus, taip pat nevyriausybinių sektoriaus bendradarbiavimo tradicijos ir kitos aplinkybės.

Įkalinimo įstaigų privatizavimo praktika daugelyje valstybių skiriasi tiek kokybiniais, tiek ir kiekybiniais aspektais. Mokslinėje literatūroje pateikiamos įvairios įkalinimo įstaigų privatizavimo praktikos klasifikacijos. Dažniausiai yra išskiriamos čia apibūdinamos kelios **formos** (klasifikuojama pagal privataus sektoriaus dalyvavimo vykdant laisvės atėmimo bausmę apimtį).⁵

Pirmoji forma, taikoma dažniausiai, kai privataus sektoriaus dalyvavimas griežtai ribojamas – privačiam sektoriui deleguojamos tik pagalbinės funkcijos: nuteistųjų maitinimo, švietimo, sveikatos priežiūros, konvojavimo paslaugos ir pan. Privatus sektorius gali padėti organizuoti nuteistųjų darbą įkalinimo įstaigose (tai seniausia privataus sektoriaus dalyvavimo įkalinimo sistemoje forma). Pagrindines įkalinimo sistemos funkcijas, susijusias su valstybės prievartos taikymu (nuteistųjų asmenų priežiūra), vykdo tik valstybinės institucijos, finansuojamos tik iš valstybės biudžeto.

Antroji forma – valstybė iš privačių įmonių užsako tik naujų įkalinimo įstaigų projektavimo ir statybos darbus. Šiuo atveju taip pat deleguojamos tik papildomos funkcijos. Šios pirmosios dvi paminėtos privataus sektoriaus dalyvavimo įkalinimo sistemoje formos dažnai vadinamos pusiau privačiomis (*semi-private prisons*).

Trečioji forma – tai naujų įkalinimo įstaigų finansavimas ne iš valstybės biudžeto, pritraukiant privataus sektoriaus kapitalą (pavyzdžiui, nuomojant naujai pastatytą įkalinimo įstaigą valstybei).

⁴ Šiame tekste sąvoka „įkalinimo įstaigos“ vartojama plačiausia prasme, kaip bendras visų galimų valstybės taikomų stacionarių laisvės atėmimo formų apibūdinimas (įkalinimo įstaigos, tardymo izoliatoriai, areštinės, teisminės psichiatrijos institucijos, specializuotos įkalinimo įstaigos (nepilnamečiams, moterims ir pan.), nelegalių migrantų (laikino) kalinimo įstaigos ir pan.). Taip pat bendriausia prasme šiame tekste vartojamas ir žodis „kalėjimas“.

⁵ Pagal *Cavadino M., Dignan J.* The penal system/ an introduction. London, 2002, p. 228.

Ketvirtoji forma – tai privačioms įmonėms deleguojamas įkalinimo įstaigų administravimas bei valdymas. Valstybinės institucijos kompetencijoje lieka sutarčių sudarymas bei jų vykdymo priežiūra. Ši forma vadinama visiškai privačių įkalinimo įstaigų sistema (*private prisons*).

Analizuojant įvairių valstybių praktiką, pastebėtina, kad skiriasi net tik įkalinimo įstaigų privatizavimo formos, bet ir **privatizuojamų įkalinimo įstaigų tipas**. Dažniausiai privatizuojamos įkalinimo įstaigos, kuriose taikomos švelniausios kalinimo sąlygos, jose kali trumpomis laisvės atėmimo bausmėmis už nesunkias nusikalstamas veikas nuteisti asmenys, taip pat nepilnamečių kalinimo įstaigos. Bet yra valstybių, kuriose privatizuotos ir maksimalaus saugumo įkalinimo įstaigos, kalinami už labai sunkius nusikaltimus nuteisti asmenys.⁶

Pagal įkalinimo sistemos privatizavimo mastą, intensyvumą bei formas valstybės skirstomos į tris grupes.⁷ Tai:

- neoliberalių valstybių grupė (*neo-liberal countries*);
- konservatyviųjų korporacinių valstybių grupė (*conservative corporatist countries*);
- Skandinavijos socialinės demokratijos valstybių grupė (*Scandinavian social democracies*).

Neoliberalių valstybių grupė (JAV, Didžioji Britanija, Australija, Naujoji Zelandija, Pietų Afrika ir kt.) pasižymi ne tik ilga įkalinimo įstaigų privatizavimo istorija, bet ir dideliais įkalinimo įstaigų privatizavimo mastais. 2003 m. iš visų Australijos valstijų privačiose įkalinimo įstaigose vidutiniškai kalėjo 17,8 proc. šalyje įkalinusių asmenų (šis skaičius labai skyrėsi pavienėse valstijose; pavyzdžiui, trijose privačiose Viktorijos įkalinimo įstaigose buvo laikoma daugiau nei 45 proc. visų įkalinusių nuteistųjų, o kai kuriose kitose dar tik buvo svarstomi kalėjimų privatizavimo klausimai). Didžiojoje Britanijoje šis skaičius buvo 9 proc., JAV – 6,5 proc.⁸ (atskirose valstijose jis skyrėsi – keturiose iš jų viršijo 25 proc.: Naujoje Meksikoje – 44 proc., Aliaskoje – 29 proc.).⁹ 2005 m.

⁶ Ten pat, 2002, p. 229.

⁷ Cavadino M., Dignan J. The penal system/ a comparative approach. London, 2006, p. 228.

⁸ Ten pat, p. 329. Pastebėtina, jog Didžiojoje Britanijoje kalėjimų privatizavimo tema praėjusio amžiaus 8-ajame dešimtmetyje paplito pasitelkus JAV pavyzdį. Plačiau žr. Matthews R. Private Gefängnisse in Großbritannien – eine Debatte // Neue Kriminalpolitik, 1993, Nr. 2, p. 32–35.

⁹ Ten pat, p. 307.

JAV buvo 160 privačių kalėjimų,¹⁰ juose kalėjo apie 7 proc. (107 447) visų JAV kalinių, Didžiojoje Britanijoje tais pačiais metais buvo 11 privačių kalėjimų.¹¹ Šiose valstybėse labiausiai paplitusi ketvirtoji įkalinimo įstaigų privatizavimo forma, kai privačiam sektoriui pavedamas įkalinimo įstaigų administravimas ir valdymas (visiškai privatūs kalėjimai).¹²

Konservatyviųjų korporacinių valstybių grupė (pvz., Prancūzija, Vokietija, Nyderlandai), palyginti su pirmosios grupės valstybėmis, skeptiškai vertina įkalinimo sistemos privatizavimą. Šiose valstybėse veikia nedaug ir tik iš dalies privatizuotų (*semi-private prisons*) įkalinimo įstaigų. Be to, net ir toks ekstensyvus privatizavimo procesas šiose valstybėse prasidėjo palyginti neseniai.

Intensyviausia įkalinimo sistemos privatizavimo praktika iš šios grupės valstybių yra Prancūzijoje: čia jau nuo XX a. vidurio privačios įmonės organizuoja įkalinimą asmenų darbą. Reaguojant į spartų kalinių skaičiaus didėjimą, privatus sektorius buvo įtraukiamas vis dažniau, tačiau tik papildomų funkcijų vykdymui (pirmoji forma) bei naujų įkalinimo įstaigų projektavimui ir statymui (antroji forma). 1997 m. Prancūzijoje veikė 21 pusiau privati įkalinimo įstaiga, jose buvo laikoma per 10 000 kalinių. Nuo 2003 m. tvirtinamos programos, numatan-

¹⁰ Bureau of Justice statistics Prisoners in 2005 // <<http://www.ojp.usdoj.gov/bjs/pub/pdf/p05.pdf>>.

¹¹ Bromley Briefings. Prison Factfile. 2006, April.

<<http://www.prisonreformtrust.org.uk/uploads/documents/factfile1807lo.pdf>>. Šis skaičius nuolat didėja, nes dar 1997 m. buvo suplanuota privatizuoti dar 14 kalėjimų (anuomet iš 138 kalėjimų 8 jau buvo privatūs). Pagal *Smartt U.* Private Gefängnisse: bald auch in Deutschland? // *Neue Kriminalpolitik*. 2001, Nr. 4, p. 9. Taip pat žr. interviu su tuometiniu teisingumo viceministru *dr. Gintaru Švedu* ir ilgamečiu Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriumi *Jonu Blaževičiumi*: Ar įmanoma Lietuvoje įsteigti privatų kalėjimą? // *Laisvoji Europa*, <www.skrynia.lt>, 2003 03 14. Čia taip pat pateikiama informacija, jog tuo metu Australijoje buvo 12 privačių kalėjimų. Plačiau apie JAV kalėjimų privatizavimo procesą žr. *Obrazcovas V., Savas E. S., Jančauskas E. E.* Valstybės ir savivaldybių turto valdymą ir privatizavimas: patirtis ir praktika. 2 knyga. Vilnius, Lietuvos teisės universitetas, 2004, p. 48–96. Viename iš šio knygos skyrių iškeliami JAV įkalinimo įstaigų privatizavimo privalumai ir trūkumai, analizuojamas būtent JAV ekonominis, ideologinis (neoliberalistinis) ir vadybinis kontekstas. Tačiau, pažėrus pačių amerikiečių mokslininkų pateikiamos kritikos, autorių daroma išvada, jog privatizuodamas vieną iš įstaigų Lietuvoje, galėtų „eksperimentuoti“ ir mūsų šalies Kalėjimų departamentas (p. 78), atrodo labai keistai, juolab, kad nei kriminologinė tokio privatizavimo prasmė, nei sėkmingesnės resocializacijos perspektyvos, nei konstitucinės galimybės, nei europinis kalėjimų privatizavimo kontekstas neaptariami, propaguojant labai paviršutinišką ir nepagrįstą nuostatą, kad „dori ir sąžiningi žmonės“ kažkodėl turi „išlaikyti“ nusikaltėlius.

¹² *Cavadino M., Dignan J.* The penal system/ a comparative approach. London, 2006, p. 305–320.

čios apie 30 naujų pusiau privačių įkalinimo įstaigų statybą,¹³ taip pat pateikti siūlymai plačiau naudotis privačiu kapitalu, vengiant didinti biudžeto deficitą.¹⁴ Visose programose griežtai pabrėžiama, kad valstybinės institucijos lieka atsakingos už šių įkalinimo įmonių valdymą, nuteistųjų asmenų kontrolę ir priežiūrą.

Vokietijoje įkalinimo įstaigų privatizavimas vertinamas griežčiau nei Prancūzijoje; čia įkalinimo įstaigų valdymas yra išimtinė valstybės teisė. Pagal Vokietijos Konstitucijos 83 str., laisvės atėmimo bausmių vykdymo sistema priskirtina konkuruojančiai federacijos ir žemių kompetencijos sričiai,¹⁵ o federacinis Laisvės atėmimo bausmės vykdymo kodeksas (*Strafvollzugsgesetz*; priimtas 1976 m. kovo 16 d.) priskyrė šią sritį federacijai (iki 2006 m.). Įstatymas nemini išimtinai valstybinės kalinimo sistemos formos, todėl pripažįstama, kad galimas ir privataus sektoriaus dalyvavimas. Tačiau beveik visuotinai sutariama, kad įkalinimo sistemos administravimo perdavimas į privačias rankas prieštarautų Vokietijos Konstitucijos 20 str. 3 d. įtvirtintam teisinės valstybės principui. O pagal Vokietijos Konstitucijos 33 str. 4 ir 5 d. aukščiausios valstybinės valdžios funkcijas įgyvendina valstybės tarnautojai ir pareigūnai.¹⁶ Vadinasi, kriminalinių bausmių vykdymas yra klasikinė aukščiausiosios valstybinės valdžios funkcija ir jos perdavimas privačiam sektoriui prieštarautų Vokietijos Konstitucijai, nes būtų vadovaujama vienu pelno siekimo kriterijumi, o visuotinės gerovės kriterijus būtų antraeilis.¹⁷ Dar 2001 m., plėtojantis diskusijai dėl kalėjimų privatizavimo Vokietijoje, pareikšta nedviprasmiška nuomonė, jog visiškas kalėjimų privatizavimas anglosaksų valstybių pavyzdžiu Vokietijoje konstituciniu požiūriu yra neįmanomas.¹⁸

Kas kita – dalinis įkalinimo privatizavimas (pastatų projektavimas, statyba, privačiai pastatytų kalėjimų nuoma ir pan.) arba atskirų sektorių privatizavimas.¹⁹ Jis gali būti vykdomas nekeičiant įstatyminės bazės, nes jai neprieštarauja.

¹³ Ten pat, 2006, p. 321–323.

¹⁴ Prison Privatization Report International, 2005, Nr. 67.

¹⁵ Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. Bonn, 1996.

¹⁶ Modellprojekte zur Privatisierung im Strafvollzug. Kurzzusammenfassung des Berichtes. 1999.

¹⁷ Ist eine Privatisierung des Strafvollzuges verfassungswidrig? Dohmen Oberstaatsanwalt. Bad Münstereifel, den 2. Januar, 2006.

¹⁸ Smartt U. Private Gefängnisse: bald auch in Deutschland? // Neue Kriminalpolitik, 2001, Nr. 4, p. 8–10.

¹⁹ Modellprojekte zur Privatisierung im Strafvollzug. Kurzzusammenfassung des Berichtes. 1999.

Neprieštarauja ir jau minėtiems bei kitiems pamatiniams – demokratijos ir socialinės valstybės – konstituciniams principams. Įkalinimo sistemos privatizavimo galimybes įvertinusio tyrimo ataskaitoje teigiama, kad įkalinimo sistemoje privačiai galėtų dirbti maždaug 30-40 proc. personalo.²⁰ Privačioms įmonėms suteikiama galimybė teikti sveikatos priežiūros, švietimo, maitinimo paslaugas, padėti organizuoti nuteistųjų darbą, taip pat užtikrinti techninį įstaigų saugumą – įrengti ir prižiūrėti saugumo technologijas.²¹ Tik kai kuriose žemėse pastebima pusiau privačių kalėjimų statymo iniciatyva.²² Kitose tokios iniciatyvos iš viso nėra.²³

Kadangi Vokietijoje paplitusi atvirų įkalinimo įstaigų forma, taip pat darbo ar mokymosi laisvėje praktika (grįžtant į įkalinimo įstaigą tik nakčiai),²⁴ dažnai pasirašomos bendradarbiavimo sutartys ir su privačiomis įmonėmis. Dalis kalinių, dirbančių įprastą darbą privačiame sektoriuje ir gaunantys įprastą atlyginimą, iš jo turi padengti kalinimo išlaidas.

Tam tikrą netiesioginį absoliutų laisvės atėmimo bausmės vykdymo sistemos elementų privatizavimą leidžia Vokietijos narkotinių priemonių įstatymas (*Betäubungsmittelgesetz*),²⁵ kurio 35 str. numato galimybę nevykdyti laisvės atėmimo bausmės (iki 2 metų) asmeniui, kurio padaryta nusikalstama veika susijusi su priklausomybe nuo narkotikų, ir jis sutiko gydytis. Gydomo įstaigoje, kuri gali būti ir privati, praleistas laikas įskaičiuojamas į laisvės atėmimo bausmės atlikimo laiką.²⁶

²⁰ Ten pat.

²¹ Tokių funkcijų delegavimas numatytas pagal 2004 m. pasirašytą penkerių metų sutartį tarp privačios kompanijos „Serco group“ ir Heseno žemės teisingumo ministro. Prison Privatization Report International, 2005, Nr. 67.

²² Pavyzdžiui, 1997 m. Meklenburgo-Priešakinės Pomeranijos žemėje, Valdecko mieste (netoli Rostoko) buvo atidarytas pirmas Vokietijoje privačių investuotojų pastatytas kalėjimas (pastatas). Federalinė žemė jį išsinuomojo 30 metų už 7 mln. Vokietijos markių per metus. Toks pats modelis buvo pritaikytas ir Gelzenkirchene (Šiaurės Reino Vestfalijos žemėje). Dalinio privatizavimo iniciatyva ryški ir Heseno žemėje. Pagal *Laubentabl, K. Strafvollzug*. Berlin, 2003, p. 20–21.

²³ Prison Privatization Report International, 1999, Nr. 30.

²⁴ Plačiau žr. *Sakalauskas G.* Socialinės ir ekonominės naujų laisvės atėmimo bausmės atlikimo formų taikymo prielaidos Lietuvoje // *Teisės problemos*, 2006, Nr. 4, p. 5–49.

²⁵ Gesetz über den Verkehr mit Betäubungsmitteln (Betäubungsmittelgesetz – BtMG). In der Fassung der Bekanntmachung vom 1. März 1994 (BGBl. I S. 358), zuletzt geändert durch Artikel 1 und Artikel 2 der Verordnung vom 18. Februar 2008 (BGBl. I S. 246). <http://www.gesetze-im-internet.de/btmg_1981/BJNR106810981.html>.

²⁶ *Laubentabl, K. Strafvollzug*. Berlin, 2003, p. 20.

Nuo 2006 m. Vokietijoje buvo iškelta ir, nors daugelio ekspertų kritikuota, bet įgyvendinta iniciatyva perleisti laisvės atėmimo bausmės vykdymo funkciją federacinėms žemėms. Galima prognozuoti, kad įvairios žemės labai nevienodai tvarkys savo kalinimo sistemas, neatmestinas ir dar platesnis, žinoma, tik dalinis, privatizavimas.

Kitos šiai grupei priklausančiose valstybėse yra labiau svarstymo, nei konkretaus privatizavimo įgyvendinimo stadija. Pavyzdžiui, Nyderlanduose taip pat gana skeptiškai vertintas įkalinimo įstaigų privatizavimas, tačiau dėl intensyvaus kalinių daugėjimo buvo priimtas sprendimas suteikti teisę privačioms įmonėms teikti maitinimo, aprūpinimo drabužiais, švietimo, nuteistųjų konvojavimo ir panašias paslaugas. 2001 m. Nyderlandų teisingumo ministras pasisakė už naujų bendradarbiavimo su privačiu sektoriumi formų plėtojimą, tačiau griežtai atmetė valstybės funkcijų, susijusių su valstybės prievartos taikymu, perleidimą privačiam sektoriui.²⁷ Panaši situacija yra Ispanijoje bei Portugalijoje. Airijoje taip pat pastebimos nedidelės įkalinimo įstaigų privatizavimo tendencijos: Vyriausybė ją skatina įstatymais, suteikiančiais galimybę privačioms įmonėms teikti nuteistųjų konvojavimo paslaugas. Italijoje įkalinimo įstaigos yra perpildytos, tačiau kol kas nevykdoma įkalinimo įstaigų privatizavimo politika, nors tokia galimybė nagrinėjama.²⁸

Reiktų pažymėti, jog konservatyviųjų valstybių grupėje atmetama visiško įkalinimo įstaigų privatizavimo forma, nes laikoma, jog bausmių vykdymo funkcija yra išimtinė valstybės teisė.

Skandinavijos socialinės demokratijos valstybėse (Norvegija, Švedija, Suomija) laikomasi nuomonės, kad įkalinimo įstaigų privatizavimas iš esmės prieštarautų šių valstybių vykdomai socialinei politikai.²⁹ Tiek šių valstybių vyriausybės, tiek visuomenė bendrai sutaria, kad bausmių vykdymas yra išskirtinė valstybinių institucijų prerogatyva.³⁰ Išimtį sudaro tik Danija, kurioje pradeda kurti pusiau privačios bausmių vykdymo sistemos struktūros.

Analizuojant **naujųjų ES valstybių narių šios srities praktiką**, pažymėtina, kad tam tikrų paslaugų privatizavimas vyksta Vengrijoje (2006 m. pastaty-

²⁷ Cavadino M., Dignan J. *The penal system/ a comparative approach*. London, 2006, p. 324.

²⁸ Ten pat, p. 324.

²⁹ Šiose valstybėse, skirtingai nuo konservatyviųjų valstybių grupės, kuriose išimtinė įkalinimo įstaigų valdymo funkcija grindžiama teisiniais argumentais, labiau akcentuojamas socialinės politikos aspektas.

³⁰ Cavadino M., Dignan J. *The penal system/ a comparative approach*. London, 2002, p. 324.

tas pirmas pusiau privatus kalėjimas, kuriame galima laikyti iki 700 nuteistųjų – jo statymas ir statinio priežiūra pavesta privačiai įmonei “Fober“, 2007 m. buvo planuota baigti statyti naują kalėjimą, sudarytų sutarčių galiojimo terminas – 15 metų³¹ ir Čekijoje (iki 2009 m. siekiama pastatyti pirmą pusiau privatų kalėjimą,³² kurio statybą iš dalies finansuoja privatus kapitalas, statybos darbus atlieka privati įmonė).

Taigi reziumuojant konstatuotina, kad, išskyrus Didžiąją Britaniją, įkalinimo įstaigų visiškas privatizavimas nėra ES valstybėms narėms būdinga praktika, privatizuojamos tik kai kurios paslaugos, nesusijusios su pagrindinių bausmes vykdančių institucijų funkcijomis; dažniausiai teikiamos nuteistųjų maitinimo, švietimo, įdarbinimo, konvojavimo paslaugos, sutartiniais pagrindais pavedama atlikti įkalinimo įstaigų statybos, statinių priežiūros, renovavimo darbus.

VISIŠKO ĮKALINIMO ĮSTAIGŲ PRIVATIZAVIMO PRAKTIKOS UŽSIENIO VALSTYBĖSE VERTINIMAS³³

Literatūroje ir diskusijose pateikiama daug įvairiausių argumentų už ir prieš visiškai privačius kalėjimus. Privatizavimo šalininkai laikosi daugiau pragmatinio požiūrio: jų teigimu, privatusis sektorius gali racionaliau ir veiksmingiau nei valstybė valdyti įkalinimo įstaigas, padėti spręsti kalėjimų perpildymo, didelių išlaidų, prastų kalinimo sąlygų, kalinių integracijos bei didelio recidyvino nusikalstamumo problemas.³⁴ Privatizavimo priešininkai labiau remiasi ideologiniais bei moraliniais argumentais, iškeldami lobizmo bei korupcijos pavojus, taip pat pabrėžia svarbią valstybės funkciją, kuri negali būti laisvai deleguota pri-

³¹ Prison Privatization Report International, Nr. 30, 1999.

³² Ten pat, informacija apie planuojamą įkalinimo įstaigos statymą pateikiama internetinėje svetainėje adresu <http://www.cbw.cz/phprs/2005050202.html>.

³³ Šioje straipsnio dalyje daugiausia dėmesio skiriama visiško kalėjimų privatizavimo formai, kuri, prieštaringai vertinama, kelia daugiausiai diskusijų. Ši forma labiausiai paplitusi Jungtinėse Amerikos Valstijose ir Didžiojoje Britanijoje, todėl analizuota šių valstybių praktika. Be to, nagrinėti visiško kalėjimų privatizavimo įgyvendinimo praktiką paskatino ir tai, jog Lietuvos žiniasklaidoje bei valstybės tarnautojų kalbose dažniausiai užsimenama būtent apie visiškai privataus kalėjimo įsteigimą (žr. šio straipsnio pradžioje minimas publikacijas).

³⁴ Įdiegiant privačius kalėjimus Jungtinėse Amerikos Valstijose ir Didžiojoje Britanijoje ir buvo laikomasi pragmatinio požiūrio – privatizavimo tikslas – išspręsti penitencinės sistemos problemas, ypač dėl kalėjimų perpildymo ir didelių išlaidų (Žr.: *Pozen D. E. Managing a Correctional Marketplace: Prison Privatization in the United States and United Kingdom* // http://www.heinonline.org/HOLI/Page?handle=hein.journals/jlp19&div=18&collection=journals&set_as_cursor=9&men_tab=srchrresults).

vačioms struktūroms. Į pirmą vietą jie iškelia socialinės valstybės principus ir įkalinimo asmens integracijos siekį, kuris gali prieštarauti privataus verslo interesams.

Šiame karštame diskusijų „katilė“ kiekviena pusė tvirtai argumentuoja savo teiginius. Todėl ne visada aišku, ypač išgirdus politikų ar žiniasklaidos pranešimus, suvokti, ar tai yra realybę atitinkantys teiginiai, ar tik suinteresuotų asmenų grupių sukurti mitai ir nepagrįstos baimės. Atsižvelgiant į tai, toliau šiame straipsnyje remiamasi įvairių mokslininkų tyrimais ir bandoma kuo objektyviau apžvelgti įvairius įkalinimo įstaigų privatizavimo aspektus. Daugiausia dėmesio skiriama praktiniams privatizavimo aspektams, nes būtent pragmatiniai tikslai, siekiant išspręsti kalėjimų perpildymo, didelių išlaidų, prastų kalinimo sąlygų bei recidyvinio nusikalstamumo problemas, ir buvo pagrindinis privatizavimo motyvas. Pagal tai, kaip buvo išspręsti šie uždaviniai, galima vertinti privatizavimo naudą bei tikslingumą. Atsižvelgiant į JAV ir Didžiosios Britanijos keltus įkalinimo įstaigų privatizavimo tikslus, toliau analizuojami šie aspektai:

- įkalinimo įstaigų privatizavimas ir jų perpildymo problema,
- įkalinimo įstaigų privatizavimas ir valstybės išlaidų mažinimas,
- įkalinimo įstaigų privatizavimas ir kalinimo sąlygos,
- įkalinimo įstaigų privatizavimas ir recidyvas.

Vėliau bus aptariami kiti įkalinimo įstaigų privatizavimo klausimai – privačių kalėjimų veiklos veiksmingumo ir valstybės kontrolės santykis bei lobizmo ir korupcijos pavojus.

Įkalinimo įstaigų privatizavimas ir jų perpildymo problema

Kalėjimų perpildymas buvo labai svarbus veiksnys, paskatinęs įkalinimo įstaigų privatizavimą. Aštuntajame ir devintajame XX a. dešimtmėčiuose ši problema itin ryškėjo: nuo 1973 iki 1990 m. kalinių Jungtinėse Amerikos Valstijose padaugėjo beveik keturis kartus,³⁵ o valstybė nebespėjo plėsti įkalinimo įstaigų pajėgumų, atitinkančių vis didėjantį laisvės atėmimo bausme nuteistųjų skaičių. Jau 1980 m. kalėjimų perpildymas pasiekė kritinę ribą ir JAV Federalinis teismas paskelbė, kad keturiasdešimtyje valstijų kalinimo sąlygos pažeidžia Konstitucijoje numatytą „žiaurus ir neleistino baudimo“ draudimą.³⁶ Kai ku-

³⁵ *Pozen D. E. Managing a Correctional Marketplace: Prison Privatization in the United States and United Kingdom* // <http://www.beinonline.org/HOL/Page?handle=bein.journals/jlp19&div=18&collection=journals&set_as_cursor=9&men_tab=srchresults>.

³⁶ Ten pat, p. 263.

rių ekspertų teigimu, kalėjimų perpildymas buvo „pati didžiausia kritinė administracinė problema, kuri ištiko JAV baudžiamąją justiciją“.³⁷

Tikėtasi, jog privataus sektoriaus atėjimas išplės penitencinės sistemos pajėgumus. Tačiau vargu, ar būtų buvę galima tikėtis, kad privačių įkalinimo įstaigų įdiegimas šią problemą išspręs iš esmės. Juk kalinių skaičius šalyje priklauso nuo baudžiamosios politikos tendencijų, bausmių skyrimo (sudėjimo) taisyklių, įkalinimo trukmės, įtvirtintų alternatyvų laisvės atėmimo bausmei, visuomenėje vyraujančios (subjektyvios) nusikalstamų veikų baimės, viešosios nuomonės, požiūrio į kriminalinę bausmę ir jos poveikį, žiniasklaidos vaidmens ir įtakos, bausmių veiksmingumo, galiausiai – nuo ekonominių sąlygų, kurių blogėjimas lemia dažnesnį laisvės atėmimo bausmės taikymą, taigi ir įkalinimų asmenų daugėjimą.³⁸ Šalies kalinių skaičių sąlygoja ir užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius.³⁹

Tai, kad kalėjimai yra valstybiniai, nėra jų perpildymo priežastis (galbūt, išskyrus darbo su nuteistaisiais kokybę, turinčią įtakos recidyvui⁴⁰). Greičiausiai galima sutikti su teiginiu, jog privatizavimu mažinamas kalėjimų perpildymas, pigiau ir greičiau statant naujus ir taip didinant penitencinės sistemos pajėgumus.⁴¹ Tačiau šios sistemos pajėgumų išplėtimas, mokslininkų teigimu – tik trumpalaikio poveikio priemonė, kuri laikinai mažina kalėjimų perpildymą,

³⁷ Cituojama iš *Pyle L.*, *Prison Employment: A Long Term Solution to the Overcrowding crisis*, 1997, p. 151.

³⁸ Plačiau žr. *Sakalauskas G.* Įkalinimas Lietuvoje: praktika ir prasmė // *Sociologija. Mintis ir veiks-*
mas. 2007, Nr. 2, p. 121–133; *Christie N.* Nusikaltimų kontrolė kaip pramonė. Vilnius: Eugri-
mas, 1999; *Arloth F.* Neue Entwicklung im Strafvollzug im internationalen Vergleich. Privatisie-
rungstendenzen und Alternativen // ZfStrVo, 2002, Nr. 1, p. 3–8; *Kuhn A.* Prison Population
Trends in Western Europe // Criminology in Europe, March, 2003, Nr. 1, 12–16; *Dünkel F.*,
Snacken S. Strafvollzug in Europa // *Neue Kriminalpolitik*, 2000, Nr. 4, 32; *Зубков А.* Уголовно-
исполнительное право России: теория, законодательство, международные стандарты,
отечественная практика конца XIX – начала XXI века. Москва, 2003, p. 2.

³⁹ Vis dėlto griežta bausmių politika laikytina pagrindine priežastimi, nes vien didelis nusikalstamu-
mas nėra tiesioginė didelio kalinių skaičiaus priežastis. Štai, pavyzdžiui, Olandijoje ar Skandinavijos
šalyse registruoto nusikalstamumo rodikliai mažai skiriasi nuo Didžiosios Britanijos, o palyginti su
Rytų Europos valstybėmis, pastarosiose nusikalstamų veikų užregistruojama mažiau. Tačiau dėl
geriau subalansuotos bausmių politikos kalinių skaičius pirmosiose valstybėse kur kas mažesnis.

⁴⁰ Yra mokslinių tyrimų, rodančių, jog kalėjimų privatizavimas prisideda prie recidyvinių nusikalsta-
mumo prevencijos, tačiau tai dar bus aptariama.

⁴¹ The private prison experiment: a private sector solution to prison overcrowding // <http://www.bei-nonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/nclr76&div=59&collection=journals&set_as_cursor=3&men_tab=srchresults>.

bet iš esmės problemos neišsprendžia.⁴² Iki šiol nei JAV, nei Didžioji Britanija kalėjimų perpildymo problemos nebuvo išsprendusios, tad kalėjimų privatizavimas šiuo požiūriu nebuvo itin veiksminga priemonė. Pavyzdžiui, 1996 m. JAV teisingumo departamento ataskaitoje nurodyta, jog vidutiniškai valstijų kalėjimai veikė 116 proc. savo pajėgumo (galimybių), o federaliniai kalėjimai 125 proc. savo pajėgumo.⁴³ Naujausiais duomenimis, atitinkamai 112 proc. (2007 m.) ir 154 proc. (2006 m.).⁴⁴ Tuo tarpu Didžioji Britanija išlieka viena iš pirmaujančių Vakarų Europos valstybių pagal kalinių skaičių: 2003 m. 100 000 gyventojų teko 139 kaliniai, 2007 m. – 154.⁴⁵ 2000 m. kalinių skaičius šioje valstybėje atitiko 103 proc. kalėjimų pajėgumo, 2001 m. – 105 proc., 2002 m. – 111 proc., 2003 – 113 proc.⁴⁶, 2008 m. – 114 proc.⁴⁷

Įkalinimo įstaigų privatizavimas ir valstybės išlaidų mažinimas

Įkalinimo įstaigų privatizavimo šalininkai teigia, kad bet kuria privatizacija yra taupomos valstybės lėšos, o esant rinkos konkurencijai užtikrinama geresnė kokybė mažesnėmis išlaidomis.⁴⁸ Todėl valstybės lėšų taupymas buvo ir vienas iš

⁴² Prie tokios išvados savo išsamiaame kalėjimų perpildymo problemos tyrime priėjo JAV mokslininkas L. Pyle. Jis analizavo JAV įkalinimo įstaigų perpildymo problemos sprendimo praktinius aspektus. Nustatė, kad JAV dažniausiai imamasi trumpalaikio poveikio priemonių – plataus amnestijos taikymo, kalinimo sistemos pajėgumų išplėtimo, statant ir administruojant naujus kalėjimus, kur dalyvauja ir privatusis sektorius. Kaip ilgalaikio poveikio priemonę, jis išskiria gerą kalinių darbo organizavimą (tuo pačiu ir kaip recidyvinio nusikalstamumo prevencinę priemonę). Čia pabrėžiama, kad kalinių darbo organizavimas tobulintinas privačiuose kalėjimuose (Žr.: Pyle L. Prison Employment: A Long Term Solution to the Overcrowding crisis, 1997.)

⁴³ Cituota iš The private prison experiment: a private sector solution to prison overcrowding // <http://www.heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/nclr76&div=59&collection=journals&set_as_cursor=3&men_tab=srchresults>.

⁴⁴ World Prison Brief. International Centre for Prison Studies. University of London. <<http://www.kcl.ac.uk/depsta/rel/icipsworldbrief/europe.html>>, žiūrėta 2008 m. rugsėjo 4.

⁴⁵ Ten pat.

⁴⁶ Prison Reform Trust briefing, 2003.

⁴⁷ World Prison Brief. International Centre for Prison Studies. University of London. <<http://www.kcl.ac.uk/depsta/rel/icipsworldbrief/europe.html>>, žiūrėta 2008 m. rugsėjo 4 d. Lietuvoje pastaraisiais metais jis yra maždaug 85 proc., t. y. 100 oficialių vietų tenka 85 kaliniai. 2008 m. sausio 1 d. Lietuvoje veikė 15 įkalinimo įstaigų, kuriose buvo 9 062 vietos. Tą dieną Lietuvoje buvo 7 866 kaliniai. Žr. Kalėjimų departamento ir jam pavaldžių įstaigų bei valstybės įmonių 2007 metų veiklos pagrindiniai duomenys. Vilnius, 2008, p. 5. Visgi pabrėžtina, jog, nepaisant palankios bendros situacijos, tardymo izoliatoriai, taip pat kai kurios kitos įstaigos yra perpildytos. Be to, net ir neviršijant nustatyto įstaigoje laikytinų asmenų skaičiaus, daugelyje jų kalinimo sąlygos yra prastos.

pagrindinių tikslų pradėdant steigti privačias įkalinimo įstaigas. Iš pirmo žvilgsnio, regis, šis tikslas buvo pasiektas. Kompanijos tikina, kad jų valdomi kalėjimai kainuoja nuo 5 proc. iki 20 proc. pigiau nei valstybiniai. Atlikus 14 skirtingų nepriklausomų tyrimų ir palyginus privačių ir valstybinių kalėjimų išlaidas, dvilikoje tyrimų buvo nustatyta, kad privačių kalėjimų išlaidos buvo nuo 2 iki 28 proc. mažesnės.⁴⁹ Tačiau privatizavimo priešininkai kritiškai vertina šiuos skaičius. Pagrindinis jų argumentas – lyginti realias privačių ir valstybinių įkalinimo įstaigų išlaidas labai sudėtinga. Mat privačios ir valstybinės įkalinimo įstaigos biudžetų (bei tiesioginių išlaidų) lyginimu atskleidžiama ne viskas, yra daugybė antrinių (dažnai – paslėptų) išlaidų, kurias ne visada įmanoma apskaičiuoti.⁵⁰

Pavyzdžiui, 2000 m. kovo 23 d. Didžiosios Britanijos vidaus reikalų ministerija paskelbė privačių ir valstybinių kalėjimų išlaidų bei 1998–1999 metų veiklos tyrimo lyginamąją ataskaitą.⁵¹ Šiuo tyrimu buvo lyginamos privačių ir valstybinių kalėjimų išlaidos, tenkančios vienam kaliniui, taip pat išlaidos, kurios nustatomos pagal kalėjimo garantuojamų ir realiai užimamų vietų santykį. Tyrimo rezultatai parodė, kad privačiai valdomi kalėjimai vidutiniškai sutaupo 13 proc. išlaidų, kurios tenka vienam kaliniui. Tačiau lyginant įkalinimo įstaigos garantuojamų vietų skaičių su laisvomis vietomis, privatūs kalėjimai patiria 2–3 proc. daugiau išlaidų nei valstybiniai. Čia pažymėtina, kad esant kalėjimo perpildymui mažėja išlaidos, tenkančios vienam kaliniui. Tačiau, jei įkalinimo įstaiga suranda papildomų lėšų ir padidina vietų skaičių (o tai Didžiojoje Britanijoje gana dažnai praktikuoja privačios įkalinimo įstaigos), kuris viršija anksčiau nustatytąjį – išlaidos, tenkančios vienai vietai, didėja.⁵² Šiuo tyrimu įrodyta, jog dažnai pateikiama informacija apie dideles privataus sektoriaus sutaupomas lėšas yra ne visiškai objektyvi.

Kitas svarbus klausimas, kokiais būdais privačios kompanijos siekia mažinti lėšas? Vienas iš pagrindinių tokių būdų – darbuotojų skaičiaus mažinimas, įdiegiant modernias stebėjimo ir apsaugos technologijas, taip pat skiriant mažiau lėšų personalo apmokymui bei jų atlyginimams. Pavyzdžiui, Didžiojoje Britanijoje

⁴⁸ Palazzi S. La privatizzazione delle carceri: una iniziativa moralmente ripugnante? <<http://www.diritto.it/materiali/penale/palazzi.htm>>. Žiūrėta 2007 01 22.

⁴⁹ Ten pat.

⁵⁰ Ten pat.

⁵¹ HM Prison Service Annual Report and Accounts – April 1999 – March 2000.

⁵² Cavadino M., Dignan J. The penal system/ a comparative approach. London, 2002, p. 238.

nustatyta, kad privačiuose kalėjimuose dirba 16 proc. mažiau darbuotojų nei valstybiniuose kalėjimuose. Atlyginimai mažesni 14 proc., o darbo valandų skaičius 10 proc. didesnis nei valstybiniuose kalėjimuose. Pažymėtinas aukštas personalo kaitos lygis: Didžiojoje Britanijoje – 30 proc.⁵³, JAV Minesotos valstijoje – 1997 m. 41 proc. lyginant su 15 proc. valstybiniuose kalėjimuose.⁵⁴ Čia išskyla pavojus, kad bus priimami nepakankamos kvalifikacijos darbuotojai, o dėl didelės kaitos personalas nespėja įgyti reikiamos patirties. Tai gali kenkti prižiūrėtojų darbo, kuris reikalauja didelės atsakomybės ir psichologinio pasiruošimo, kokybei. Valstybės išlaidų mažinimo skeptikai pastebi, jog lėšų taupymas net ir teoriškai sunkiai pagrindžiamas, nes 85 proc. įkalinimo sistemos išlaidų yra skiriama personalui.⁵⁵ Gerai kvalifikuoto personalo svarba pabrėžiama daugelyje tarptautinių rekomendacijų, o tinkami darbuotojų bei nuteistųjų tarpusavio santykiai ir jų bendravimas laikomas svarbia įkalinimo integracijos į visuomenę sąlyga.⁵⁶ Be to, įkalinimo įstaigų privatizacijos oponentai dažnai kelia dar kardinesnį klausimą: ar visuomenė apskritai gali „sutaupyti“, statydama naujus kalėjimus, žinodama platesnį realių finansinių išlaidų kontekstą?

Įkalinimo įstaigų privatizavimas ir kalinimo sąlygos

Privatizavimo šalininkai teigia, jog privačiuose kalėjimuose dėl racionalių lėšų naudojimo užtikrinamos kur kas geresnės kalinių gyvenimo sąlygos nei valstybiniuose kalėjimuose. Tiek Jungtinėse Amerikos Valstijose, tiek Didžiojoje Britanijoje buvo atlikta nemažai tyrimų, kurių tikslas – palyginti privačių ir valstybinių kalėjimų kalinimo sąlygas. Čia tirti tokie pagrindiniai elementai: būtines sąlygos, socialinė aplinka, saugumas, užimtumas, reabilitacijos ir resocializacijos programos. Tyrimų rezultatai, ypač JAV, gana prieštaringi. Pavyzdžiui, Minesotos valstijoje atliktu lyginamuoju tyrimu,⁵⁷ kurio pagrindinis me-

⁵³ Ten pat, p. 239.

⁵⁴ *Greene J.* Comparing private and public prison services and programs in Minnesota: findings from prisoner interviews // <http://www.heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/cicj11&div=23&collection=journals&set_as_cursor=12&men_tab=srchresults>.

⁵⁵ *Matthews R.* Private Gefängnisse in Großbritannien – eine Debatte // *Neue Kriminalpolitik*, 1993, Nr. 2, p. 32-34. Lietuvoje maždaug 70 proc., žr. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos rengiama ataskaita „Vieno asmens išlaikymui per dieną panaudotų lėšų įkalinimo įstaigose suvestinė“, 1999-2007, <www.nplc.lt>.

⁵⁶ Pavyzdžiui, Europos komiteto prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą (CPT) standartuose.

todas – kalinių ir įkalinimo įstaigų darbuotojų apklausa (interviu), nustatyta, kad iš esmės įkalinimo sąlygos daugeliu aspektu yra geresnės valstybiniuose kalėjimuose.⁵⁸ Luizianos ir Tenesės valstijose atlikti tyrimai⁵⁹ parodė, jog įkalinimo sąlygos privačiuose ir valstybiniuose kalėjimuose praktiškai nesiskiria. Tuo tarpu tyrimų, atliktų Naujojoje Meksikoje ir Floridoje, duomenimis,⁶⁰ geresnės sąlygos yra privataus sektoriaus valdomose įkalinimo įstaigose.

Kalbant apie buitines kalinimo sąlygas, galima teigti, kad jos, vertinant bendru kontekstu, kiek geresnės yra privačiose įkalinimo įstaigose, ypač Didžiojoje Britanijoje (pabrėžtina, jog prastos kalinimo sąlygos valstybiniuose kalėjimuose buvo svarbus jų privatizavimo motyvas). Kita vertus, jokio esminio skirtumo praktiškai nepastebima, privačias įkalinimo įstaigas lyginant su naujomis valstybinėmis įkalinimo įstaigomis.⁶¹ Taigi kalinimo sąlygų skirtumai gali būti sietini su įkalinimo įstaigų pastatymo metais, o ne su tuo, kas jas valdo.

Lyginant kalinimo sąlygas socialinės aplinkos bei saugumo aspektu, Didžiosios Britanijos praktika rodo, kad privačiuose kalėjimuose įvyksta triskart daugiau užpuolimų nei valstybiniuose kalėjimuose.⁶² Taip pat kalinių savižudybių skaičiumi privatūs kalėjimai gerokai lenkia valstybinius.⁶³ Saugumo stygius juntamas ir JAV privačiuose kalėjimuose; tai rodo ir tyrimų rezultatai,⁶⁴ ir žiniasklaidos pranešimai apie įvairius pažeidimus bei nelaimes.⁶⁵ Šie faktai liu-

⁵⁷ Ten pat.

⁵⁸ Šiuo tyrimu nustatyta, kad valstybiniuose kalėjimuose veiksmingiau įgyvendinamos ir labiau prieinamos rehabilitacijos ir edukacinės programos (pvz., profesinio ugdymo), dažniau taikomas ir kontroliuojamas kalinių užimtumas, užtikrinamas saugumas.

⁵⁹ *Pozen D. E.* Managing a Correctional Marketplace: Prison Privatization in the United States and United Kingdom // <http://www.heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/jlp19&div=18&collection=journals&set_as_cursor=9&men_tab=srchresults>.

⁶⁰ Ten pat.

⁶¹ Ten pat.

⁶² *Cavadino M., Dignan J.* The penal system/ a comparative approach. London, 2002.

⁶³ 1998 m. iš 83 savižudybių 10 buvo užfiksuota privataus sektoriaus valdomuose kalėjimuose, tačiau palyginti su valstybiniuose ir privačiuose kalėjimuose kalinių kalinių santykiu, tai gana didelis skaičius (žr.: *Cavadino M., Dignan J.* The penal system/ a comparative approach. London, 2002).

⁶⁴ *Greene J.* Comparing private and public prison services and programs in Minnesota: findings from prisoner interviews.

⁶⁵ Pavyzdžiui, Jungtinėse Amerikos Valstijose gana dažnai pranešama apie kai kuriuose privačiuose kalėjimuose buvusius pažeidimus ir nelaimes: užpuolimus, pabėgimus, nužudymus, savižudybes, prekybą narkotikais ir pan. (žr.: *Greene J.* Comparing private and public prison services and programs in Minnesota: findings from prisoner interviews).

dija, jog privačios įkalinimo įstaigos, nepaisant kai kuriais atvejais geresnių buitinių sąlygų, ne visada užtikrina geresnius kalinių tarpusavio santykius ir socialinę aplinką. Pažymima, jog viena iš pagrindinių priežasčių, lemiančių mažesnę saugumą privačiose įkalinimo įstaigose lyginant su valstybinėmis, - didelė personalo kaita, patirties ir kvalifikacijos stoka. Nors kai kurie autoriai pabrėžia, jog daugelis šių įstaigų prižiūrėtojų yra naujai priimti ir atėję iš skirtingų veiklos sričių, todėl stokoja tos stereotipinės kalėjimo pareigūnų kultūros, kuri vyrauja daugelyje valstybinių įkalinimo įstaigų.⁶⁶

Vienas svarbiausių aspektų, padedančių pagerinti kalėjimo gyvenimo kokybę – laikas, kurį kalinys praleidžia už kameros ribų. Šis aspektas gana detalai reglamentuojamas Didžiojoje Britanijoje, sutartyse tarp privačius kalėjimus valdančių kompanijų ir vyriausybės. Pavyzdžiui, *Group 4* kompanijai priklausančiame *Woldso* kalėjime buvo numatyta praleisti 15 valandų per dieną už kameros ribų, tačiau realiai per 1998-1999 metus buvo suteikta vidutiniškai 11,7 val. per dieną.⁶⁷ Kiti privatūs kalėjimai suteikė dar mažiau laiko (pvz., *Doncaster* kalėjime – tik 10,3 val.⁶⁸). O tai yra šiek tiek mažiau nei valstybiniuose kalėjimuose.

Žinoma, tinkamai gyvenimo kokybei užtikrinti neužtenka vien formaliai skiriamo produktyvaus laiko, labai svarbu yra ir tai, kaip šis laikas realiai panaudojamas ir kiek įstengiama užkirsti kelią įvairiems pažeidimams, pvz., narkotikų vartojimui, smurtui. Čia svarbus veiksnys yra kalinčiųjų užimtumas. Didžiosios Britanijos kalėjimų tarnybos („*Prison Service*“) 1999/2000 m. ataskaitoje buvo analizuojama, kaip įgyvendinamas siekis, kad kalinių naudinga veikla būtų ne trumpesnė kaip 24 val. per savaitę. Šis tikslas iki galo nebuvo pasiektas. Naudinga kalinių veikla truko vidutiniškai 23,2 val. per savaitę. Valstybiniuose kalėjimuose šis laikas vidutiniškai buvo 20,2 val. per savaitę, o privačiuose – 23,6 val., taigi visiškai arti nustatyto tikslo.⁶⁹ 2003/2004 m. privačioms įkalinimo įstaigoms pavyko pasiekti tikslą – kalinių aktyvi veikla siekė 26,7 val. per savaitę, tuo tarpu valstybiniuose kalėjimuose tik 23,2 val. per savaitę.⁷⁰ Vadi-

⁶⁶ *Cavadino M., Dignan J.* The penal system/ a comparative approach. London, 2002.

⁶⁷ *Park I.*, Review of Comparative Costs and Performance of Privately and Publicly Operated Prisons, 1998 – 9, Home Office Statistical Bulletin 6/00. London: Home Office. 2000, p. 19.

⁶⁸ *Cavadino M., Dignan J.* The penal system/ a comparative approach. London, 2002, p. 245.

⁶⁹ HM Prison Service Annual Report and Accounts – April 1999 – March 2000.

⁷⁰ Bromley Briefings. Prison Fact file. April, 2006 // <<http://www.prisonreformtrust.org.uk/uploads/documents/factfile1807lo.pdf>>.

nasi, privačiose kalinimo įstaigose galimas geresnis kalinių užimtumas, nes ir suinteresuotumas jų darbu yra didesnis.⁷¹

Pabrėžiama, jog veiksmingai įgyvendinamos ir įvairios reabilitacinės bei švietimo programos. Tačiau tai dažnai priklauso nuo konkrečios įkalinimo įstaigos. Pavyzdžiui, CCA kompanijos Didžiojoje Britanijoje kalėjimai vertinami labai pozityviai, tiek dėl gerų kalinių gyvenimo sąlygų, tiek dėl reabilitacijos, švietimo programų įgyvendinimo. Šios kompanijos valdomuose kalėjimuose per 2000 m. 2 116 kalinių įgijo vidurinį išsilavinimą, 8 310 baigė meistriškumo programas, 6 649 įgijo profesinį išsilavinimą, 536 dalyvavo darbo programose ir 2 267 baigė intensyviai priklausomybės ligų gydymo programas.⁷² Tačiau tokios tendencijos pastebimos ne visose privačiose įkalinimo įstaigose. Kai kuriose iš jų sunkiau pritraukti personalą, organizuoti įstaigos veiklą, o tai sudaro nesaugias sąlygas tiek kaliniams, tiek prižiūrėtojams. Taip pat kai kuriose jų buvo nustatyta, jog kaliniai stokoja naudingos veiklos.⁷³ Įsivaizdavimas, kad privatus sektorius turėtų lanksčiau reaguoti į kylančius sunkumus ir dažniau taikyti įvairias naujoves negu sustabarėjęs valstybinis sektorius, daugeliu atveju nepasitvirtina. Tyrinėtojai pastebėjo, kad privatūs JAV kalėjimai veikia dar labiau automatizuotai, kalinius nuasmenindami, netgi demoralizuodami, nei valstybinės įstaigos.⁷⁴

Taigi privatūs kalėjimai ne visuomet užtikrina geresnes kalinimo sąlygas. Dėl to galima abejoti, ar vien įkalinimo įstaigų privatizavimas yra veiksnys, automatiškai jas gerinantis. O tai, kad kai kurių privačių kalėjimų kokybė yra iš tiesų aukštesnė, greičiausiai lemia du pagrindiniai veiksniai: pačių kompanijų įsipareigojimas (vidinis veiksnys) ir griežta valstybės kontrolė (išorinis veiksnys).⁷⁵

⁷¹ Čia svarbu paminėti ir platesnį gerai organizuoto kalinių darbo kontekstą – jis ne tik leidžia turiningiau praleisti laiką, įgyti naujų gebėjimų bei užsidirbti pinigų, bet ir atlyginti žalą nukentėjusiesiems. Plačiau žr. *Sakalauskas G. Žalos už nusikalstamas veikas atlyginimas Lietuvoje: situacija ir perspektyvos / Bausmė ir socialinis teisingumas. Sudarytoja Angelė Suchovienė. Vilnius, 2007, p. 21-25.*

⁷² Corrections Corporation of America. <<http://www.correctionscorp.com/overview/fag.html>>.

⁷³ Palazzi S. La privatizzazione delle carceri: una iniziativa moralmente ripugnante? <<http://www.diritto.it/materiali/penale/palazzi.html>>. Žiūrėta 2007 01 22.

⁷⁴ Matthews R. Private Gefängnisse in Großbritannien – eine Debatte // *Neue Kriminalpolitik*, 1993, Nr. 2, p. 34.

⁷⁵ Valstybės kontrolės aspektai plačiau aprašomi toliau.

Įkalinimo įstaigų privatizavimas ir recidyvas

Jungtinėse Amerikos Valstijose buvo atlikta keletas tyrimų,⁷⁶ kurių rezultatai parodė, jog privačiuose kalėjimuose kalėję asmenys pakartotinai nusikalsta rečiau nei kalėję valstybiniuose kalėjimuose. Pagrindiniai nepriklausomi kintamieji šiuose tyrimuose – tai geresnės įkalinimo sąlygos, pavyzdžiui, reabilitacijos programos, užimtumas, socialinė aplinka ir pan.⁷⁷ Ieškant ryšio tarp šių kintamųjų ir asmenų, išėjusių į laisvę, nusikalstamumo, šiais tyrimais nustatyta, jog privačiose įkalinimo įstaigose kalėję asmenys pakartotinai nusikalsta rečiau nei buvę valstybiniuose kalėjimuose. Pavyzdžiui, *L. Lanza-Kaduce* ir kt. atliktu tyrimu⁷⁸ įrodyta, jog per 12 mėnesių po paleidimo į laisvę pakartotinai nusikalsta 10 proc. asmenų, kalėjusių privačiuose kalėjimuose, ir 19 proc. – kalėjusių valstybiniuose. Tarp pakartotinai įkalinėtų – 10 proc. iš privačių ir 14 proc. iš valstybinių kalėjimų, o pagal bendrą pakartotinai nusikaltusių ir pakartotinai įkalinėtųjų skaičių – 17 iš privačių ir 24 proc. iš valstybinių kalėjimų. Tačiau reikia pažymėti, jog šiame tyrime buvo aptikta nemažai metodologinių trūkumų. Visų pirma, maža tyrimo imtis (buvo apklausti 396 kaliniai), antra, nebuvo skaičiuotas laikas, kurį kalinys praleido viename ar kitame kalėjime. Vėliau atlikta šio tyrimo analizė⁷⁹ parodė, kad iš 198 kalinių, identifikuotų kaip kalinčių privačiuose kalėjimuose, 69 (35 proc.) buvo kalėję ir valstybiniuose kalėjimuose, o 52 (75 proc.) iš jų daugiau laiko praleido valstybiniuose nei privačiuose kalėjimuose. Taigi šie metodologiniai trūkumai leido suabejoti tyrimo rezultatų patikimumu.

Kito, *D. Farabee* ir *K. Knight* atlikto tyrimo kintamieji buvo labiau apibrėžti. Jo rezultatai parodė, jog privačios įkalinimo įstaigos didžiausią prevencinę poveikį gali turėti moterų recidyviniam nusikalstamumui: per 3 metus po

⁷⁶ Pavyzdžiui, *Lanza-Kaduce L., Parker K., Charles W. T.* A Comparative Recidivism Analysis of Releasees from Private and Public Prisons. *Crime and Delinquency*, t.45, 1999, p. 28-47; *Farabee D., Knight K.* A Comparison of Public and Private Prisons in Florida: During- and Post- prison Performance Indicators. Los Angeles, Calif.: Query Research, 2002.

⁷⁷ *Lanza-Kaduce L., Parker K., Charles W. T.* A Comparative Recidivism Analysis of Releasees from Private and Public Prisons. *Crime and Delinquency*, t. 45, 1999, p. 28-47.

⁷⁸ Ten pat.

⁷⁹ *Bales. W., Bedard L. E., Quinn S. T.* Recidivism of public and private state prison inmates in Florida // <http://www.beinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/crpp4&div=9&collection=journals&set_as_cursor=4&men_tab=srchresults>.

paleidimo į laisvę privačiuose kalėjimuose kalėjusios moterys pakartotinai nusi-kalto 25 proc., o pakartotinai įkalinūtų buvo 34 proc. mažiau nei tų, kurios kalėjo valstybiniuose kalėjimuose. Kita vertus, taip pat pažymėtina, kad nebuvo rasta reikšmingo skirtumo tarp jauno amžiaus (18–24 m.) kalinių vyrų.⁸⁰ Ta-čiau ir šiame tyrime buvo aptikta nemažai trūkumų, verčiančių abejoti visišku rezultatų objektyvumu. Tyrimo imtis apėmė tik tuos kalinius, kurie praleido paskutinius 6 mėnesius toje įkalinimo įstaigoje, iš kurios buvo paleisti. Nėra aišku, ar šis laikas sudaro didesnę, ar mažesnę viso įkalinimo laiko dalį. Taip pat nėra žinoma, ar buvo kalėta kitame kalėjime ir kiek laiko. Taigi šiuo atveju didelė tikimybė, kad kaliniai, kurie pastaruosius 6 mėnesius kalėjo valstybinia-me kalėjime, didesnę savo laisvės atėmimo laiko dalį galėjo praleisti privačioje įkalinimo įstaigoje, ir atvirkščiai.

Panašios kritikos susilaukė ir moksliniame žurnale „*Crime and Delinquen-cy*” publikuoti rezultatai tyrimo, kurio metu buvo palyginti asmenų, išėjusių iš dviejų privačių kalėjimų ir išėjusių iš valstybinių kalėjimų, pakartotinio nusi-kalstamo elgesio rodikliai. Jie parodė, kad recidyvas tarp išėjusiųjų iš privačių kalėjimų buvo 29 proc. mažesnis negu išėjusiųjų iš valstybinių įkalinimo įstai-gų.⁸¹ Tačiau vėlgi buvo pažymėtas faktas, jog kaliniai gali būti perkelti iš valsty-binių kalėjimų į privačius ar atvirkščiai, todėl jų pakartotinio nusikalstamo el-gesio objektyviai palyginti faktiškai neįmanoma.⁸²

Aptartus metodologinius trūkumus bandyta pašalinti *W. Bales* tyrime,⁸³ kuriame panaudoti kintamieji, atsižvelgiant į kalinių judėjimą iš vienu įkali-nimo įstaigų į kitas. Pavyzdžiui, tiriamieji buvo suskirstyti į tokias grupes: viena grupė kalinių, kurie kalėjo tik valstybiniuose arba tik privačiuose kalė-jimuose, kita – kalėjusieji tiek privačiuose, tiek valstybiniuose, iš jų tie, kurie didesnę laiko dalį kalėjo valstybiniuose, ar atvirkščiai. Paaiškėjo, kad skirtu-mo tarp asmenų, kalėjusių privačiuose ir valstybiniuose kalėjimuose, nusi-

⁸⁰ Ten pat.

⁸¹ *Pratt T. C., Maahs J.* Are Private Prisons More Cost-Effective Than Public Prisons? A Meta-Analysis of Evaluation Research Studies // *Crime & Delinquency*, 7 1999; vol. 45, p. 358–371.

⁸² *Boateng P.* MP House of Commons, Written Answer, 9 March 2000.

⁸³ *Bales. W. D., Bedard L. E., Quinn S. T.* Recidivism of public and private state prison inmates in Florida // <http://www.heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/crpp4&div=9&collection=journals&set_as_cursor=4&men_tab=srchresults>.

⁸⁴ Plačiau žr. ten pat.

kalstamumo praktiškai nėra.⁸⁴ O tai mokslininkams leido pagrįstai suabejoti ankstesniais teiginiais apie privačių įkalinimo įstaigų prevencinį poveikį recidyviam nusikalstamumui. Kai kurių autorių teigimu, recidyvinio nusikalstamumo prevencija negali būti privačių įkalinimo įstaigų tikslu dėl dviejų priežasčių: pirma, jų administratoriai negali būti atsakingi už į laisvę išėjusių asmenų padarytas nusikalstamas veikas, kaip policija negali būti atsakinga už (tikrojo, t. y. ne vien registruoto) nusikalstamumo lygio pokyčius.⁸⁵ Antra, įkalinimo įstaigos neturėtų būti glaudžiai siejamos su recidyvinio nusikalstamumo prevencija, kadangi buvimas įstaigoje ir gyvenimo sąlygos joje tėra vienas iš daugelio recidyvą sukeliančių veiksnių.⁸⁶ Todėl sąlygų gerinimas iš esmės mažai lemia visą veiksnių kompleksą. Kitų mokslininkų nuomone, tiek valstybinės, tiek privačios įkalinimo įstaigos didina riziką nusikalsti, todėl bet koku atveju negali būti laikomos recidyvinio nusikalstamumo prevencijos subjektu. Tų autorių teigimu, apie recidyvinio nusikalstamumo prevenciją galima kalbėti nebent tuo atveju, jei preziumuojama, jog privačiuose kalėjimuose natūrali neigiama laisvės atėmimo įtaka yra silpnesnė.⁸⁷

Visa tai rodo, kad galima abejoti įkalinimo įstaigų privatizavimu kaip veiksniu, galinčiu mažinti recidyvinį nusikalstamumą. Valstybinis ar privatus kalėjimas yra vieta, kurioje asmeniui atimama laisvė, jis izoliuojamas nuo visuomenės, jį stipriai veikia kriminalinė subkultūra, kuri, mokslininkų teigimu, yra vienas iš pagrindinių veiksnių, sąlygojančių recidyvinį nusikalstamumą, tad, laikant asmenis tarp kalėjimo sienų, šio poveikio visiškai neutralizuoti neįmanoma.⁸⁸

Pagrindinės kriminologų siūlomos prevencinės recidyvinio nusikalstamumo priemonės – baudžiamosios politikos subalansavimas (ankščiau minėtos priemonės, rekomenduojamos mažinti kalėjimų perpildymą), retesnis laisvės atėmimo bausmių skyrimas ir jos trukmės trumpinimas, atvirų kalinimo formų

⁸⁵ Gaes G. G. Prison Privatization in Florida: Promise, Premise, and Performance Private Prisons & Recidivism: Reaction Essay // *Criminology & Pub. Pol'y.* 2005, Nr. 1 (85).

⁸⁶ Ten pat.

⁸⁷ Ten pat, p. 84.

⁸⁸ Plačiau apie neigiamą kriminalinės subkultūros poveikį įkalinimo įstaigose žr. *Petkus A.* Kriminalinė subkultūra ir jos įtaka recidyviam nusikalstamumui. // *Jurisprudencija*, Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001, Nr. 20 (12); *Socialinės deviacijų problemos*. Sud. *J. Aleknevičienė*. Vilnius: Eugrimas, 2007.

taikymas, veiksmingų resocializacijos programų ir funkcionalių alternatyvų įkalinimui sukūrimas.⁸⁹

Privačių kalėjimų veiklos kokybės ir valstybės kontrolės santykis

Valstybių praktika rodo, kad privačių įkalinimo įstaigų veiklos kokybė ir poveikis labai priklauso nuo valstybės kontrolės. Kai kurie autoriai⁹⁰ pabrėžia, kad būtent racionaliau įgyvendinama valstybės kontrolė Didžiojoje Britanijoje lemia tai, kad ši šalyje privačių įkalinimo įstaigų veikla vertinama kur kas geriau nei Amerikoje, ypač tose jos valstijose, kuriose aptinkama nemažai valstybės kontrolės trūkumų.⁹¹

Tam, kad bausmės vykdymas privačiuose kalėjimuose būtų veiksmingas, būtinos šios pagrindinės sąlygos:

- 1) detali sutartis su griežtai nustatytais įsipareigojimais;
- 2) griežta valstybės kontrolė, periodiškai atliekamos revizijos;
- 3) specialiai įkurtos kontrolę atliekančios institucijos;
- 4) kiekvienoje privačioje įkalinimo įstaigoje įdarbintas valstybės atstovas,

atliekantis kontrolės funkcijas.

Svarbu pabrėžti, kad šių sąlygų įgyvendinimas, pats savaime dar nereiškia racionalių kontrolės. Valstybės kontrolės veiksmingumo lygį lemia visos valstybinės sistemos veikimo kokybė. Pavyzdžiui, jei valstybėje tarpsta korupcija, atsiranda didelis pavojus, jog privačių įkalinimų įstaigų kontrolė gali būti silpna.

Toliau aptariamos su privačiais kalėjimais susijusios „baimės“, kurios kyla privatizavimo priešininkų stovyklose. Tai nerimas dėl korupcijos ir lobizmo.

⁸⁹ Plačiau apie recidyvinio nusikalstamumo prevencines priemones bei bausmių politikos švelninimą lietuvių kalba žr. *Jurgelaitienė G.* Recidyvinio nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje šiuolaikinės problemos // *Jurisprudencija*, 2001, t. 20.; *Petkus A.* Kriminalinė subkultūra ir jos įtaka recidyviniam nusikalstamumui // *Jurisprudencija*, Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001, Nr. 20 (12); *Sakalauskas G.* Socialinės ir ekonominės naujų laisvės atėmimo bausmės atlikimo formų taikymo prielaidos Lietuvoje // *Teisės problemos*, 2006, Nr. 4, p. 13–15.

⁹⁰ Pvz., *Palazzi S.* La privatizzazione delle carceri: una iniziativa moralmente ripugnante? <<http://www.diritto.it/materiali/penale/palazzi.html>>. Žiūrėta 2007 01 22.

⁹¹ Žr.: *Pozen D. E.* Managing a Correctional Marketplace: Prison Privatization in the United States and United Kingdom // <http://www.heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/jlp19&div=18&collection=journals&set_as_cursor=9&men_tab=schresults>.

Korupcijos ir lobizmo baimė

Konkrečių duomenų apie korupcijos paplitimą privačiose įkalinimo įstaigose nėra daug.

Keletas korupcijos faktų buvo išaiškinta Jungtinėse Amerikos Valstijose,⁹² o Didžiojoje Britanijoje didesnių korupcijos atvejų iš viso nebuvo aptikta.⁹³ Atrodo, jog tai turėtų būti įrodymas, jog korupcija – mažai paplitęs reiškinys Vakarų kultūros valstybių įkalinimo įstaigų privatizavimo sektoriuje. Tačiau privačių kalėjimų priešininkai nerimauja, kad reali padėtis gali būti kur kas blogesnė, ypač atsižvelgiant į tai, jog paprastai šio pobūdžio nusikaltimai pasižymi dideliu latentiškuumu.⁹⁴

Šias abejones didina privačių asmenų atsakomybės valstybei ir visuomenei bei jų veiklos viešumo problema. *N. Christie*, kritikuodamas įkalinimo įstaigų privatizavimą, pabrėžia, kad svarbu neužmiršti ir to, jog nemažai skiriasi valstybės pareigūno ir privataus asmens atsakomybė visuomenei. Šio autoritarius teigimu, valstybės pareigūno nusižengiami „*traktuojami rimčiau nei privataus asmens. Viešasis pareigūnas atstovauja ne vien sau, jis atstovauja visuomenei, taip pat ir man. Tad valstybės pareigūnas turi didesnę atsakomybę ir yra griežčiau kontroliuojamas nei tie, kurie tarnauja privačiai įmonei*“.⁹⁵ Šią mintį pagrindžia konkretūs faktai, susiję su privačių įkalinimo įstaigų veiklos viešumu. Pavyzdžiui, nors Didžiojoje Britanijoje gana teigiamai atsiliepiama apie šioje valstybėje atliekamą įkalinimo įstaigų kontrolę bei palyginti mažą korupcijos lygį, čia pastebima nemažai su veiklos viešumu susijusių trūkumų. Didžiosios Britanijos vyriausybė atsisakė paskelbti sutarčių su privačiomis įkalinimo įstaigomis tekstą, motyvuodama komerciniu konfidencialumu.⁹⁶ Tokia Didžiosios Britanijos politika tyliai taikoma vyriausybės („Home office“) kontrolierių ataskaitose. Pavyzdžiui, viena ataskaita apie Blakenhursto kalėjimą

⁹² Pavyzdžiui, korupcijos skandalai Aliaskos, Montanos bei Teksaso valstijose: <<http://www.afscme.org/publications/2546.cfm>; http://www.ktuu.com/Global/story.asp?S=6682988&nav=menu510_2>.

⁹³ *Pozen D. E.* Managing a Correctional Marketplace: Prison Privatization in the United States and United Kingdom // <http://www.beinonline.org/HOL/Page?handle=bein.journals/jlp19&div=18&collection=journals&set_as_cursor=9&men_tab=srchresults>.

⁹⁴ Korupcijos reiškinio latentiškuoio egzistavimą pagrindė atliktos kalinių apklausos, kuriose paaiškėjo, kad korupcija tarp privačių kalėjimų pareigūnų nėra retas reiškinys. Žr.: *Prison Privatization: An Insider's Perspective* // <<http://www.afscme.org/publications/7348.cfm>>.

⁹⁵ *Christie N.* Nusikaltimų kontrolė kaip pramonė. Vilnius, 1999, p. 98.

⁹⁶ *Cavadino M., Dignan J.* The penal system, 2002, p. 250.

mą sukėlė kritiką, paaiškėjus, jog kontrolierius ne visada turi sutarties kopiją, todėl ataskaita peržvelgiama tik paviršutiniškai, taip ribojant galimybę kontroliuoti, kaip laikomasi susitarimų.⁹⁷ Tai galima vadinti gana pagrįstu privatizavimo priešininkų baiminimusi dėl veiklos slėpimo ir tuo pačiu – neskaidrumo pavojaus, ginantis komerciniu konfidencialumu bei privatumu. Jungtinėse Amerikos Valstijose, be veiklos viešumo problemų,⁹⁸ kur kas labiau nei Didžiojoje Britanijoje susiduriama ir su kontrolės problema. Pavyzdžiui, skirtingai nei Didžiojoje Britanijoje, ne visose JAV valstijose numatytas kontrolieriaus institutas. O kai kuriose iš tų, kuriose šis institutas egzistuoja, nėra reglamentuojami jo kompetencijos klausimai.⁹⁹ Tokia valstybės kontrolės stoka didina neskaidrumo riziką.

Kitas faktas, keliantis nemažai nerimo privatizavimo priešininkams, yra tai, jog vis daugiau privačių kompanijų kalėjimų privatizavimą vertina kaip didžiulį pelno šaltinį, tad stengiasi įsilieti į šį verslą. Pavyzdžiui, didžiausios pasaulyje kompanijos *Corrections Corporation of America (CCA)*, užsiimančios privačių kalėjimų steigimu, 1993 m. apyvarta siekė 100 mln. JAV dolerių, o jos akcijų vertė tais metais pakilo 88 proc.¹⁰⁰ Daugelis šioje srityje veikiančių kompanijų (*CCA, Group 4, Wackenhut Corrections Corporation* ir kt.) yra didžiulės tarptautinės korporacijos, kurių veikla peržengia vienos valstybės sienos ribas. Bijoma, kad iš nuteistųjų¹⁰¹ gaudamos pelną, privačios kompanijos gali stengtis daryti įtaką valstybės baudžiamajai politikai, siekti, jog įstatymuose būtų numatytos kuo dažnesnės bei ilgesnės laisvės atėmimo bausmės ir taip formuoti sau dirbtinę rinką.

Reziumuojant galima teigti, kad privatizavimo priešininkų baimė dėl privačių įkalinimo įstaigų veiklos korupcijos ir lobizmo dažniausiai yra (tik) įtari-

⁹⁷ Ten pat.

⁹⁸ Plačiau žr.: *Pozen D. E. Managing a Correctional Marketplace: Prison Privatization in the United States and United Kingdom* // http://www.heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/jlp19&div=18&collection=journals&set_as_cursor=9&men_tab=srchresults.

⁹⁹ Ten pat.

¹⁰⁰ *Corrections Corporation of America*. <http://www.correctionscorp.com/overview/fag.html>.

¹⁰¹ Pelnas gaunamas daugiausia iš kalinių darbo: dažnai privačius kalėjimus valdančios kompanijos sudaro sutartis su pramonės įmonėmis, aprūpindamos jas pigia darbo jėga (plačiau žr.: *Palazzi S. La privatizzazione delle carceri: una iniziativa moralmente ripugnante?* <http://www.diritto.it/materiali/penale/palazzi.htm>. Žiūrėta 2007 01 22).

mų lygmenyje, tačiau šie įtarimai nėra visiškai nepagrįsti, ypač atsižvelgiant į minėtą veiklos viešumo bei kontrolės stoką.

ĮKALINIMO ĮSTAIGŲ PRIVATIZAVIMO LIETUVOJE GALIMYBIŲ VERTINIMAS

Kaip rodo užsienio valstybių praktika, įkalinimo įstaigų privatizavimą lemia daugelis aspektų.

Pirmiausiai krenta į akis tai, kad kalėjimų privatizavimas labiausiai paplitęs tose valstybėse, kuriose laisvės atėmimas taikomas santykinai dažniau nei kitose (pvz., Didžioji Britanija iš kitų Vakarų Europos valstybių išsiskiria gana dideliu kalinių skaičiumi 100 000 gyventojų – 154 kaliniai 2008 m. liepos mėn. Jungtinėse Amerikos Valstijose šis skaičius yra didžiausias pasaulyje – 762 2007 m. viduryje (beveik 2, 3 mln. kalinių), Australijoje – 130 2007 m. birželio mėn., o, pavyzdžiui, Prancūzijoje (2007 m. rugsėjo mėn.) ir Vokietijoje (2008 m. kovo mėn.) po 91 kalinį. Skandinavijos šalyse – vidutiniškai 70 kalinių 100 minėtam gyventojų skaičiui).¹⁰² Šiuo atveju turbūt netgi galima kelti hipotezę, kad įkalinimo įstaigų privatizavimas gali turėti įtakos kalinių skaičiaus didėjimui.¹⁰³ Taigi, svarstant klausimą dėl įkalinimo sistemos elementų perdavimo privačiam sektoriui, svarbu taip pat nustatyti, ar tai atitinka valstybės pasirinktos baudžiamosios politikos kryptis. Lietuvoje kalinių skaičius yra vienas didžiausių Europoje (maždaug 234 kaliniai 100 000 gyventojų 2008 m. viduryje) ir strateginė valstybės politikos kryptis turėtų būti šio skaičiaus mažinimas, plėtojant atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės (pvz., mediacijos, kuri, beje, galėtų būti ir privati), su laisvės atėmimu nesusijusių bausmių ir laisvės atėmimo bausmių atlikimo alternatyvų infrastruktūrą.¹⁰⁴

¹⁰² Pagal World Prison Brief. International Centre for Prison Studies. University of London. <<http://www.kcl.ac.uk/depsta/rellicps/worldbrief/europe.html>>. Žiūrėta 2008 09 04) Žr. taip pat Sakalauskas G. Socialinės ir ekonominės naujų laisvės atėmimo bausmės atlikimo formų taikymo prielaidos Lietuvoje // Teisės problemos, 2006, Nr. 4, p. 13-15.

¹⁰³ Šiai hipotezei patvirtinti ar paneigti reikėtų išsamesnio tyrimo. Pavyzdžiui, Rusijoje taip pat yra daug kalinių – 635 kaliniai 100 000 gyventojų 2008 m. birželio mėn. (iš viso – 894 855), santykinai daug jų yra Rytų Europos valstybėse, ypač tose, kurios buvo aneksuotos Sovietų Sąjungos, nors privačių iniciatyvų šių valstybių įkalinimo įstaigose nėra daug. Tačiau šiose šalyse tokius skaičius lemia atitinkama baudimo kultūra. Tikslingiausia būtų lyginti panašias tradicijas bei istoriją turinčias Vakarų Europos valstybes ir analizuoti valstybinių bei privačių įstaigų veiklos praktiką.

¹⁰⁴ Plačiau žr. Sakalauskas G. Socialinės ir ekonominės naujų laisvės atėmimo bausmės atlikimo formų taikymo prielaidos Lietuvoje // Teisės problemos, 2006, Nr. 4, p. 5–49.

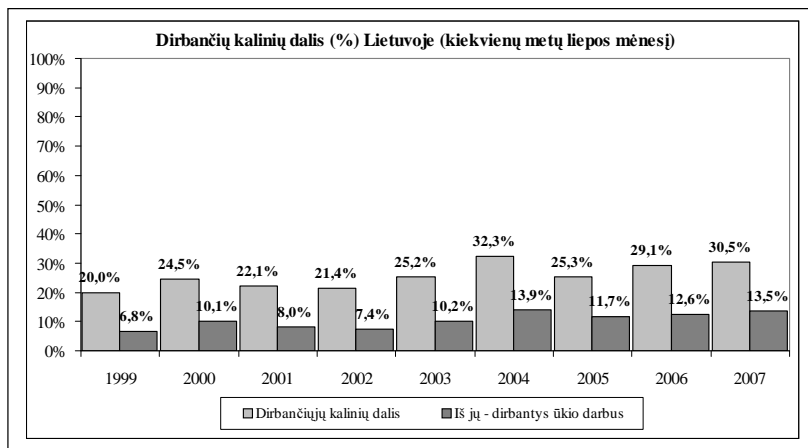
Kalėjimų privatizavimas – tai būdas, kurį pasirinko anglosaksų valstybės, mėgindamos spręsti iškilusias kalėjimų perpildymo, didelių valstybės išlaidų, prastų kalinimo sąlygų, bausmės poveikio stokos problemas. Tačiau tai tik vienas iš galimų šių problemų sprendimo būdų, kuris, kaip parodė šių valstybių praktika, ne visiškai pasiteisino. Kritiškai vertintinas požiūris, kad laisvės atėmimo bausmės veiksmingumo problemas galima išspręsti keičiant įkalinimo įstaigas valdančią subjektą. Daugelis autorių savo tyrinėjimuose pastebi, jog kalėjimas pats savaime yra problema, nesvarbu, koks – valstybinis ar privatus. Todėl tikėtis, jog privatizavimas, lyg mostelėjimas burtų lazdele, padės išspręsti kalėjimo problemas, yra naivu. Akivaizdu ir tai, jog kalėjimų privatizavimas anglosaksų valstybėse buvo bendros neoliberalistinės ekonominės politikos išraiška. Privačioms iniciatyvoms pavyko pasinaudoti kalėjimų sistemoje iškilusiais sunkumais ir vyraujančia palankia ekonomine ideologija. Galiausiai pačios privačios įkalinimo įstaigos viso šių šalių politinio valdymo kontekstu nėra sveltinkūniai, nes privatus sektorius yra perėmęs kur kas daugiau viešųjų paslaugų, negu tai įprasta kontinentinėje Europoje.

Visiškas kalėjimų privatizavimo modelis būtų nesuderinamas ir su dabartine Lietuvos Konstitucija bei Konstitucinio Teismo praktika. Pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos 5 str. „*Valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas*“.¹⁰⁵ Baudžiamasis persekiojimas ir bausmių vykdymas, ypač susijęs su laisvės atėmimu, yra valstybės funkcija, kuri negali būti paprasčiausiai perduota privačioms struktūroms. Be to, visiškas kalėjimų privatizavimas būtų sunkiai suderinamas su konstituciniais teisinės ir socialinės valstybės principais.

Remiantis kitų Europos Sąjungos šalių patirtimi, teigiamai vertintinas tik kai kurių (bet ne visų) paslaugų, susijusių su įkalinimo įstaigų veikla, privatizavimas. Kaip minėta, ES šalyse įprasta praktika patikėti privačiam sektoriui transporto, maitinimo, kalinių aprūpinimo darbu, kalėjimų statybos ir kitas funkcijas privačiam sektoriui. Šiuo atveju pagrindinė – bausmės vykdymo funkcija lieka valstybei. Privačios kompanijos, teikdamos tik tam tikras paslaugas, negali daryti didesnės įtakos laisvės atėmimo bausmės vykdymo procesui, jos tikslų įgyvendinimui. Pagrindinius sprendimus, susijusius su kalinių teisėmis ir parei-

¹⁰⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume. Įsigaliojo 1992 m. lapkričio 2 d. Su pakeitimais ir papildymais. <<http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>>.

gomis, įkalinimo įstaigų viduje priima valstybės tarnautojai ir pareigūnai. Lengviau įgyvendinama ir šių paslaugų teikimo kontrolė, kadangi atliekama ne tik iš išorės, bet ir pačių įkalinimo įstaigų viduje. Manytina, kad pusiau privačios įkalinimo įstaigos modelis, atsižvelgiant į ES valstybių praktiką, yra priimtinas, nes tam tikromis sąlygomis galėtų užtikrinti didesnę teikiamų paslaugų kokybę. Minėtinas tik vienas iš pavyzdžių – Lietuvoje įkalinimų asmenų aprūpinimas darbu. Čia pateikiamoje diagramoje pavaizduota,¹⁰⁶ kad Lietuvos įkalinimo įstaigose dirba tik truputį daugiau nei ketvirtadalis kalinių, iš jų beveik pusė dirba tik nekvalifikuotus ūkio darbus. Nemaža dalis kalinių teigia nenorintys dirbti, dažniausiai dėl to, kad itin blogos darbo sąlygos ir mažas darbo užmokestis. Darbiniai asmens įgūdžiai yra itin svarbus sėkmingos asmens integracijos į visuomenę išėjus į laisvę veiksnys, o darbas įkalinimo įstaigoje – galimybė užsidirbti ir atlyginti nusikalstama veika padarytą žalą. Šioje srityje gali būti naudojamos ir privačiu sektoriumi, sudarant geresnes galimybes kaliniams dirbti ne vien įkalinimo įstaigoje, bet ir už jos ribų (pagal Lietuvos Respublikos baudinių vykdymo kodekso 154 str.).¹⁰⁷

¹⁰⁶ Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos rengiama ataskaita „Nuteistųjų darbo rodikliai“, 1999-2007, <www.nplc.lt>.

¹⁰⁷ Pažymėtina, jog šiame straipsnyje specialiai neanalizuota labai plačių nevyriausybinių (trečiojo) sektoriaus dalyvavimo baudinių vykdymo sistemoje galimybių, nes jų formos užsienio valstybėse yra daug įvairesnės nei privataus sektoriaus (nuo atskirų specializuotų programų, specializuotos organizacijų veiklos įkalinimo sistemoje iki alternatyvių tardymo izoliatorių, labiau primenančių paprastus globos namus). Konkrečias privatizuotinas sritis Lietuvos įkalinimo sistemoje taip pat reikėtų analizuoti atskirai – tai galėtų būti kito plataus tyrimo objektas.

IŠVADOS

1. Europos valstybėse labiausiai paplitusi dalinio įkalinimo įstaigų privatizavimo forma, kai privatizuojamos tik tikros paslaugos, nesusijusios su pagrindinių bausmes vykdančių institucijų funkcijomis. Visiško privatizavimo praktika dažnesnė neoliberaliųjų valstybių grupėje, ypač Jungtinėse Amerikos Valstijose ir Didžiojoje Britanijoje. Tačiau ir šiose valstybėse privačios įkalinimo įstaigos (bent jau kol kas) sudaro tik nežymią įkalinimo sistemos dalį.

2. Pagrindiniai JAV ir Didžiosios Britanijos įkalinimo įstaigų privatizavimo tikslai yra pragmatinio pobūdžio: išspręsti kalėjimų perpildymo, didelių išlaidų, prastų kalinimo sąlygų bei recidyvo problemas. Mokslinės literatūros analizė parodė, jog tie uždaviniai šiose šalyse buvo išspręsti tik iš dalies. Tai sudaro prielaidas abejoti visiško įkalinimo įstaigų privatizavimo formos nauda bei tikslingumu.

3. Didesnį privačių įkalinimo įstaigų veiklos poveikį ir skaidrumą padeda užtikrinti veiksminga valstybės kontrolė.

4. Korupcija ir lobizmas privačių įkalinimo įstaigų sektoriuje daugiau tėra įtarimai nei įrodyti faktai. Tačiau pastebimi veiklos viešumo bei kontrolės trūkumai kelia pagrįstų abejonių privačių įkalinimo įstaigų veiklos skaidrumu. Taip pat pabrėžtina, jog minėtose valstybėse bendras korupcijos lygis yra gero-kai mažesnis nei Lietuvoje.

5. Remiantis atlikta analize, kritiškai vertintina visiškai privačių įkalinimo įstaigų kūrimo Lietuvoje galimybė, tokia praktika abejotina ir konstituciniu požiūriu. Taip pat žinotina, kad privatizavimas gali turėti šiokių tokių teigiamų padarinių, bet lygiai taip pat gali sukelti ir daug naujų neigiamybių arba jas dar labiau gilinti. Privačios iniciatyvos įvairiose įkalinimo įstaigų veiklos srityse turėtų būti skatinamos, tačiau privalo atitikti visuomenės ir nuteistųjų interesų pirmumo bei sėkmingos socialinės integracijos principus.

LITERATŪRA

1. Ar įmanoma Lietuvoje įsteigti privatų kalėjimą? // *Laisvoji Europa*, <www.skrynia.lt>, 2003 03 14.
2. *Arloth F.* Neue Entwicklung im Strafvollzug im internationalen Vergleich. Privatisierungstendenzen und Alternativen // *ZfStrVo*, 2002, Nr. 1, p. 3-8.
3. Ar reikia Lietuvai privačių kalėjimų? // *Kryžkelė*, 2003, Nr. 2 (13).

4. Bales W. D., Bedard L. E., Quinn S. T. Recidivism of public and private state prison inmates in Florida // <http://www.heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/crpp4&div=9&collection=journals&set_as_cursor=4&men_tab=srchresults>.
5. Berg J. Accountability in private corrections: Monitoring the performance of private prisons in South Africa <http://www.heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/soafrimj14&div=39&collection=journals&set_as_cursor=21&men_tab=srchresults>.
6. Boateng P. MP House of Commons, Written Answer, 2000, 9 March.
7. Bromley Briefings. Prison Fact file. April, 2006 // <<http://www.prisonreformtrust.org.uk/uploads/documents/factfile1807lo.pdf>>.
8. Bureau of Justice statistics Prisoners in 2005 // <<http://www.ojp.usdoj.gov/bjs/pub/pdf/p05.pdf>>.
9. Cavadino M., Dignan J. The penal system/ an introduction. London, 2002.
10. Cavadino M., Dignan J. The penal system/ a comparative approach. London, 2006.
11. Christie N. Nusikaltimų kontrolė kaip pramonė. Vilnius, 1999.
12. Corrections Corporation of America. <<http://www.correctionscorp.com/overview/fag.html>>.
13. Dolovich S. State punishment and private prisons // <http://www.heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/duklr55&div=21&collection=journals&set_as_cursor=9&men_tab=srchresults>.
14. Duitsman P. J. The private prison experiment: a private sector solution to prison overcrowding // <http://www.heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/nclr76&div=59&collection=journals&set_as_cursor=3&men_tab=srchresults>.
15. Dünkel F., Snacken S. Strafvollzug in Europa // Neue Kriminalpolitik, 2000, Nr. 4, p. 31–37.
16. Europos komiteto prieš kankinimą ir kitokių žiaurų, nežmonišką ar žeminančią elgesį ir baudimą (CPT) standartai. CPT bendrųjų ataskaitų „svarbiausieji skyriai“. CPT/Inf/E (2002) 1 – Rev. 2003 Lietuviškai / Lithuanian / Lituanien <<http://www.cpt.coe.int/lang/lit/ltu-standards.doc>>.
17. Farabee D., Knight K. A Comparison of Public and Private Prisons in Florida: During- and Post- prison Performance Indicators. Los Angeles, Calif.: Query Research, 2002.
18. Gaes G. G., Prison Privatization in Florida: Promise, Premise, and Performance Private Prisons & Recidivism: Reaction Essay // Criminology & Pub. Pol’y. 2005, Nr. 1 (85).
19. Gentry J. T. The Panopticon Revisited: The Problem of Monitoring private Prisons // <http://www.heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/ylr96&div=24&collection=journals&set_as_cursor=15&men_tab=srchresults>.
20. Gesetz über den Verkehr mit Betäubungsmitteln (Betäubungsmittelgesetz – BtMG). In der Fassung der Bekanntmachung vom 1. März 1994 (BGBl. I S. 358), zuletzt geändert durch Artikel 1 und Artikel 2 der Verordnung vom 18. Februar 2008 (BGBl. I S. 246). <http://www.gesetze-im-internet.de/btmg_1981/BjNR106810981.html>.

21. *Greene J.* Comparing private and public prison services and programs in Minnesota: findings from prisoner interviews // <http://www.heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/cicj11&div=23&collection=journals&set_as_cursor=12&men_tab=srchresults>.
22. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. Bonn, 1996.
23. *Janišius G.* Privatus Lukiškių kalėjimas // ELTA, 2007 07 20.
24. *Jurgelaitienė G.* Recidyvinio nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje šiuolaikinės problemos // Jurisprudencija, 2001, t. 20.
25. *Harding R. W.* Prison privatization in Australia: a glimpse of the future // <http://www.heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/cicj4&div=7&collection=journals&set_as_cursor=1&men_tab=srchresults>.
26. HM Prison Service Annual Report and Accounts – 1999 April – 2000 March.
27. Ist eine Privatisierung des Strafvollzuges verfassungswidrig? Dohmen Oberstaatsanwalt. Bad Münstereifel, den 2. Januar, 2006.
28. *Kairelytė E.* Nuteistieji gali pradėti krautis lagaminus // <www.bernardinai.lt>, 2007 05 09.
29. Kalėjimų departamento ir jam pavaldžių įstaigų bei valstybės įmonių 2007 metų veiklos pagrindiniai duomenys. Vilnius, 2008. <http://www.kalejimudepartamentas.lt/?item=vkl_at_mt&lang=1>.
30. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos rengiama ataskaita „Nuteistųjų darbo rodikliai“, 1999-2007, <www.nplc.lt>.
31. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos rengiama ataskaita „Vieno asmens išlaikymui per dieną panaudotų lėšų įkalinimo įstaigose suvestinė“, 1999-2007, <www.nplc.lt>.
32. *Kuhn A.* Prison Population Trends in Western Europe // *Criminology in Europe*, March, 2003, Nr. 1, 12-16.
33. *Lanza-Kaduce L., Parker K., Charles W. T.* A Comparative Recidivism Analysis of Releasees from Private and Public Prisons. *Crime and Delinquency*, t.45, 1999, p. 28-47.
34. *Laubentahl K.* Strafvollzug. Berlin, 2003.
35. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume. Įsigaliojo 1992 m. lapkričio 2 d. Su pakeitimais ir papildymais. <<http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>>.
36. Logan Ch. H. Well kept: comparing quality of confinement in private and public prisons // <http://www.heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/jclc83&div=31&collection=journals&set_as_cursor=29&men_tab=srchresults>.
37. Low D. L. Non profit private prisons: the next generation of prison management // <http://www.heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/nejccc29&div=6&collection=journals&set_as_cursor=6&men_tab=srchresults>.

38. *Matthews R.* Private Gefängnisse in Großbritannien – eine Debatte // *Neue Kriminalpolitik*, 1993, Nr. 2, p. 32–35.
39. Modellprojekte zur Privatisierung im Strafvollzug. Kurzzusammenfassung des Berichtes. 1999.
40. *Obrazcovas V., Savas E. S., Jančiauskas E. E.* Valstybės ir savivaldybių turto valdymas ir privatizavimas: patirtis ir praktika. 2 knyga. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004.
41. *Palazzi S.* La privatizzazione delle carceri: una iniziativa moralmente ripugnante? <<http://www.diritto.it/materiali/penale/palazzi.html>>.
42. *Park I.*, Review of Comparative Costs and Performance of Privately and Publicly Operated Prisons, 1998 – 9, Home Office Statistical Bulletin 6/00. London: Home Office, 2000.
43. *Petkus A.* Kriminalinė subkultūra ir jos įtaka recidyviniam nusikalstamumui. // *Jurisprudencija*, Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001, Nr. 20 (12).
44. *Pozen D. E.* Managing a Correctional Marketplace: Prison Privatization in the United States and United Kingdom // <http://www.heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/jlp19&div=18&collection=journals&set_as_cursor=9&men_tab=srchresults>.
45. *Pratt T. C., Maahs J.* Are Private Prisons More Cost-Effective Than Public Prisons? A Meta-Analysis of Evaluation Research Studies // *Crime & Delinquency*, 7 1999; vol. 45, p. 358–371.
46. Prison Privatization: An Insider's Perspective // <<http://www.afscme.org/publications/7348.cfm>>.
47. Prison Privatization Report International, 2005, Nr. 67.
48. Prison Reform Trust briefing, 2003.
49. Privataus kalėjimo idėjos valdžia nesvarsto // <www.lrt.lt>, 2007 07 23.
50. Privatūs kalėjimai Lietuvoje. Ateitis ar vizija? / Žalos atlyginimo link. Sudarytoja *Angelė Suchovienė*. Vilnius, 2007. P 2.
51. Privatūs kalėjimai: problemos sprendimo būdas ar sapnas? // Šiaulių kraštas, 2002 06 08.
52. *Sakalauskas G.* Socialinės ir ekonominės naujų laisvės atėmimo bausmės atlikimo formų taikymo prielaidos Lietuvoje // *Teisės problemos*, 2006, Nr. 4, p. 5–49.
53. *Sakalauskas G.* Įkalinimas Lietuvoje: praktika ir prasmė // *Sociologija*. Mintis ir veiksmai, 2007, Nr. 2, p. 121–133.
54. *Sakalauskas G.* Žalos už nusikalstamas veikas atlyginimas Lietuvoje: situacija ir perspektyvos / Bausmė ir socialinis teisingumas. Sudarytoja *Angelė Suchovienė*. Vilnius, 2007, p. 21–25.
55. *Sakalauskas J.* Įkalinimo įstaigų Lietuvoje patirtis ir perspektyvos / Žalos atlyginimo link. Sudarytoja *Angelė Suchovienė*. Vilnius, 2007, p. 63–65.

56. *Sakalauskas J.* Privatūs kalėjimai Lietuvoje – būtinybė ar prabanga? // *Teisės žinios*, 2005, Nr. 5.
57. *Smartt U.* Private Gefängnisse: bald auch in Deutschland? // *Neue Kriminalpolitik*. 2001, Nr. 4, p. 8–10.
58. Socialinės deviacijų problemos. *Sud. J. Aleknevičienė*. Vilnius: Eugrimas, 2007.
59. *Vaitkus A.* Latviai verslininkams perleidžia kalėjimų sistemą / <www.delfi.lt>, 2008 04 22.
60. World Prison Brief. International Centre for Prison Studies. University of London. <<http://www.kcl.ac.uk/depsta/rel/icps/worldbrief/europe.html>>.
61. *Зубков А.* Уголовно-исполнительное право России: теория, законодательство, международные стандарты, отечественная практика конца XIX – начала XXI века. Москва, 2003.
-

Simonas NIKARTAS

Sonata MALIŠAUSKAITĖ-SIMANAITIENĖ

Dr. Gintautas Sakalauskas

Law Institute

PRIVATIZATION OF DETENTION FACILITIES: FOREIGN EXPERIENCE AND PROSPECTS IN LITHUANIA

Summary

An analysis is provided in the paper of foreign privatization practice; the efficiency of such practice is evaluated, and the opportunities and perspectives of its application in Lithuania are discussed. In Chapter 1 of the paper, the general survey is given of privatization of detention facilities in foreign countries; the forms of privatization are introduced. Chapter 2 gives an analysis of the form of the total privatization of prisons which caused numerous discussions and contradictory evaluations and is most popular in the USA and the United Kingdom. The (non)constitutional aspect of the total privatization of detention facilities which is especially underlined in Germany is discussed. Basing on the foreign scientific literature, the efficiency of the implementation of privatization goals of detention facilities in those countries is assessed. In the

last chapter, on the basis of foreign practice analysis performed in this work, it is aimed at evaluating the expediency and opportunities for the formation of private detention facilities in Lithuania.

Straipsnis redakcijai įteiktas 2008 m. rugsejo 2 d.